

KRÓNIKA

TÓTH FERENC

FEGYVEREK ÉS HADIKULTÚRÁK KÖZÉP-EURÓPÁBAN A XV–XIX. SZÁZADBAN

Neimzetközi konferencia, Musée de l'Armée (Párizs), 2006. február 2–4.

A francia hadtörténészek által eddig kissé elhanyagolt téma felvetésével izgalmas konferenciát bonyolított le a híres párizsi Invalidusok Dómjában székelő Musée de l'Armée és a párizsi Sorbonne Egyetem (Université Paris-Sorbonne – Paris IV) Közép-európai Történelmi Központja (Centre d'histoire de l'Europe centrale). A tanácskozás célja neves francia és külföldi muzeológusok, kutatók és oktatók bevonásával megvizsgálni a közép-európai fegyverek és harci kultúrák kialakulását, elterjedését és hatását a tűzéréség megjelenésétől a fekete lőpor eltűnéséig. Amint a rendezvény megnyitójában *Olivier Chaline* a Sorbonne professzora és a Közép-európai Történelmi Központ igazgatója is hangsúlyozta, a korszak nagyjából egybeesett az Oszmán Birodalom közép-európai jelenlétével és ezáltal a keleti fegyverzet és harci kultúrák fontos hatásának meghatározó szerep jutott.

A kérdéskör kutatása főbb módszertani és tematikai elemeinek felvázolása után *Chaline* professzor kiemelte a térség Nyugat-Európával kölcsönösen kialakított különleges viszonyrendszerét, amelyben egyfelől megfigyelhető a nyugati haditechnikai eredmények (tűzfegyverek, erődítéstechnika stb.) fokozatos keleti elterjedése, másfelől pedig jellegzetesen közép-európai lovas fegyvernemek, mint például a huszárok vagy ulánusok nyugati elterjedésének lehetünk a tanúi.

A Musée de l'Armée részéről *Jean-Pierre Reverseau* köszöntötte a konferencia résztvevőit és a híres fegyvergyűjteményeknek szentelt első szekció nyitóelőadását is ő tartotta. Az előadásban kitért a múzeum néhány becses keleti eredetű műkincsére, amelyek eredetének és korának meghatározása gyakran okoz fejtörést az intézmény kutatói számára. A műtárgyak hadiszákmányként, cseretárgyként, vagy diplomáciai presztízsajándékként

kerültek a múzeumba. Az intézmény történetének zűrzavaros éveiben – mint például a nagy francia forradalom alatt – több tárgy elveszett és korábbi jelenlétükre csak a fennmaradt lajstromok vagy esetleges rajzok és leírások alapján következtethetünk.

A második előadó, *Matthias Pfaffenbichler*, a bécsi Leib-Rüstkammer igazgatója, az osztrák fegyvergyűjtemények különleges darabjait mutatta be. A bécsi és gráci múzeumokban őrzött, bemutatott műtárgyak között számos magyar vonatkozású darab is megjelent, mint például *Báthori István* és *Apafi Mihály* páncélja, vagy *Zrínyi Miklós* sisakja. Az értékes fegyverzetek gazdag díszítésében megfigyelhető az oszmán-török ornamentika és a nyugati ötvösművészet egymásra találása.

A következő előadó, *José A. Godoy*, a genfi Musée d'Art et d'Histoire képviselőjében a közép-európai páncélok utolsó korszakának fejlődési irányzatairól beszélt. Kissé hosszúra nyúlt exozéjában bemutatta, hogy a különféle mellvérték és sisakok milyen manierista divatirányzatok és technikai fejlesztések alapján változtak. Az egyik általa bemutatott, különlegesen megmunkált műtárgy II. Fülöp ún. „magyar típusú” páncélja volt, amely gazdag arany és ezüst berakásos díszítése miatt valószínűleg aranyműves műremeknek tekinthető.

Az előadók sorában *Karen Watts*, a Leeds-i Royal Armouries tudományos főmunkatársa következett, aki a neves brit intézmény közép-európai eredetű darabjainak titkaiba avatta be a közönséget. A gazdagon illusztrált előadásban láthattunk egy humoros feliratú magyar nyeret, több lengyel és magyar huszárpáncélzatot, valamint számos kézfegyvert, amelyek valamely közép-európai területről kerültek a Royal Armouries gyűjteményébe.

A szekció utolsó előadója, *Sylvie Leluc*, a Musée de l'Armée kutatója, az intézmény kö-

zép- és kelet-európai eredetű ágyúit mutatta be. A 27 darabból álló gyűjtemény zömét a Habsburg Birodalom területén öntötték, de a kutató bemutatott néhány érdekes török, velencei és svéd (!) löveget is.

A következő nap első előadója, *Jan K. Ostrowski*, a krakkói Wawel Vármúzeum képviseletében, a híres lengyel gyűjtemény hajdani és mai kincseiről beszélt. Az előadó az intézmény történetéről szólva kiemelte, hogy a háborúk során szétszóródott lengyel vonatkozású műkincseket adományok és jól átgondolt állami vásárlások révén igyekeznek pótolni. A Wawel fegyvergyűjteményéből bemutatott néhány, a XVII. században elterjedt lengyel huszárpáncélt, amelyek a korabeli magyar huszárfegyverzet hű másának is tekinthetők, ám díszítésükben magukon viselik a lengyel nemesi szarmatizmus jellegzetességeit is. A szabályk bemutatásánál is kiemelte az előadó a külső hatások fontos szerepét: a formailag keleti kézi fegyvereket gyakran nyugati ornamentika díszíti. Az előadás végén néhány fotó segítségével bepillanthattunk a Wawel gazdag török sátor- és zászlógyűjteményének – állagvédelmi okok miatt – nem kiállítható részlegébe is.

A következő előadást *Olivier Renaudeau*, a Musée de l'Armée kutatója tartotta a közép-európai katonai öltözetek kora-újkori nyugat-európai divatjáról. Az előadó kifejtette, hogy nagyon gyakran egyazon öltözetípus különféle néven jelent meg a különböző nyugati nyelvekben. Így beszélhetünk albán, lengyel és magyar ruhákról, amelyek egyaránt jellegzetes oszmán hatást is tükröznek. Egyes ruhadarabok a nevükben is megőrizték az eredetük emlékét, jó példa erre a „poulaine” cipő és az „hongrelaine” kabát. A gazdagon illusztrált előadás kiválóan mutatta be a keleties katonai öltözékek egészen korai (XVI–XVII. századi) nyugati divatját és gyors elterjedését.

A textiliák története után *Philippe Roy* (Sorbonne), a konferencia egyik fő szervezője vette át a szót, hogy a XVIII–XIX. századi ballisztika elméleti és technológiai fejlődésének főbb állomásait bemutatva kalauzolja a hallgatóságot a közép-európai ágyúgyártás fontosabb központjaiba. A nagyívű előadás végén megismerkedhettünk a legjelentősebb osztrák, cseh és magyar fejlesztésekkel is.

A délelőtti szekció utolsó előadójaként *Veszprémy László* (Hadtörténeti Intézet) a XV–XVI. századi magyarországi ágyúk törté-

netéről beszélt Haditechnikai kéziratok, bombardák és szakállasok. A tűzfegyverek megjelenése Magyarországon 1526-ig című előadásában. Áttekintette a tűzfegyverek megjelenésére vonatkozó írott, képi és tárgyi emlékeket az Anjou-kori kezdetektől, Zsigmond és Mátyás uralkodásán át egészen a Mohácsi csatáig. Külön figyelmet szentelt a városi számadáskönyveknek, a kiadott és kiadatlan inventáriumoknak. Hangsúlyozta a korabeli haditechnikai kéziratok jelentőségét, különösen az ún. nagyszebeni kéziratét (ma Bukarest, Álami Levéltár), amelynek szerzője Conrad Haas, 1551–1556 között Nagyszebenben a városi „Zeughaus” vezetője volt. Kiemelte, hogy a magyar területekről a XVI–XVII. században kiállított egységek magas tűzfegyver-ellátottsági arányának gyökerei a XV. századi fejlődésre vezethetők vissza.

Az előadásokat követő vita után a résztvevők a Párizs melletti Beynes városka csendőrlaktanyájában tartott fegyverbemutatón megismerhették a korabeli tűzfegyverek (muskéták, kovás puskák és pisztolyok) hatékonyságát a szakemberek kezében. A bátrabbak célba is lőhettek...

A harmadik napot döntően a magyar vendégek előadásai uralták. Először *Kovács S. Tibor* (Magyar Nemzeti Múzeum) avathatta be a hallgatóságot a magyar szabályk kialakulásának és európai elterjedésének titkaiba. A honfoglaló magyarok szabályja után hosszú évszázadok teltek el, amíg a török háborúk nyomán ismét jelentős szerephez juthatott e fontos lovassági kézi fegyver. A Magyar Nemzeti Múzeum néhány szakszerűen bemutatott darabján keresztül megfigyelhettük, hogy alakult ki az a fegyvertípus, amely a későbbiekben oly elsöprő európai sikert aratott.

Hasonlóan fontos, szinte nemzeti szimbólummá vált fegyver, a lengyel lándzsa európai karrierjét mutatta be *Andrzej Nieuwazny*, a toruni egyetem történésze. A napóleoni háborúk jeles lengyel szakértője a huszársághoz hasonló sikertörténetben vázolta fel a lengyel lándzsások XVIII–XIX. századi történetét, kiemelve e fegyvernem elterjedésének színtereit és annak sikereit az angol gyarmati háborúkban, vagy az 1848–1849-es magyar szabadságharc leverésében. Az előadás végén *Andrzej Nieuwazny* a fegyver lengyel harcászati szakirodalmával is megismertette a közönséget.

A kézi hidegfegyvereket bemutató előadások sorát *Hidán Csaba László* (Károli Gáspár

Református Egyetem) magyar fjakkal, fokokokkal, bárdokkal és baltákkal foglalkozó expozéja zárta. Az előadó a régészeti kutatások eredményeit ikonográfiai és irodalmi ábrázolásokkal és a történeti forrásokkal vetette össze. Megállapította, hogy e fegyverek továbbélése Magyarországon és Erdélyben részben az oszmán hatással, részben pedig gazdasági okokkal magyarázható. Végül az előadó harci játék levetítésével mutatott rá e fegyverek alkalmazásának lehetséges módjaira.

A délutáni előadások sorát *Jean Bérenger* emeritus professzor, a Sorbonne Egyetem Közép-európai Történeti Központjának korábbi igazgatója folytatta I. Lipót császár hadi megrendeléseinek elemzésével. A Habsburg Birodalom történetének neves francia kutatója kiemelte, hogy a hadianyag- és fegyverrendelések során a birodalom mely fontos beszállítói és mely területek húztak leginkább hasznát a XVII. századi háborúkból. Előadásából az is kiderült, hogy mennyibe kerültek a különféle hadianyagok és a hadakozáshoz szükséges logisztikai felszerelések.

E témához szorosan kapcsolódott *Pálffy Géza* (MTA Történettudományi Intézet) előadása, aki a Habsburg Birodalom törökellenes határvidékén a XVI. században kiépült hadianyag-ellátási rendszert és a hadszertárak kiépülését mutatta be. A referátumból kiderült, hogy a Magyar Királyság területén európai méretekben is kiemelkedő hadszertár jött létre Kassán, másrészt pedig a magyarországi védelmi rendszer hadianyag-ellátását – a hadügyi forradalomnak köszönhetően – főleg a jelentősebb német, osztrák és cseh iparvárosok biztosították.

A következő előadó, *Hausner Gábor* (Had-történeti Intézet) a kézi lőfegyvereknek a magyarországi hadszíntéren való elterjedését és a keresztény seregek taktikájára gyakorolt hatását mutatta be a törökellenes háborúk időszakában. A török elleni harcok taktikája a XVI–XVII. században című előadásában. Kiemelte, hogy a Habsburg hadvezetés a törökök számbeli túleréjét a XVI. század 70-es éveitől a lőfegyverek számának növelésével, a tüzerő fokozásával próbálta meg kiegyenlíteni, aminek eredményeként a század végére már a Magyarországon harcolt császári-királyi hadse-

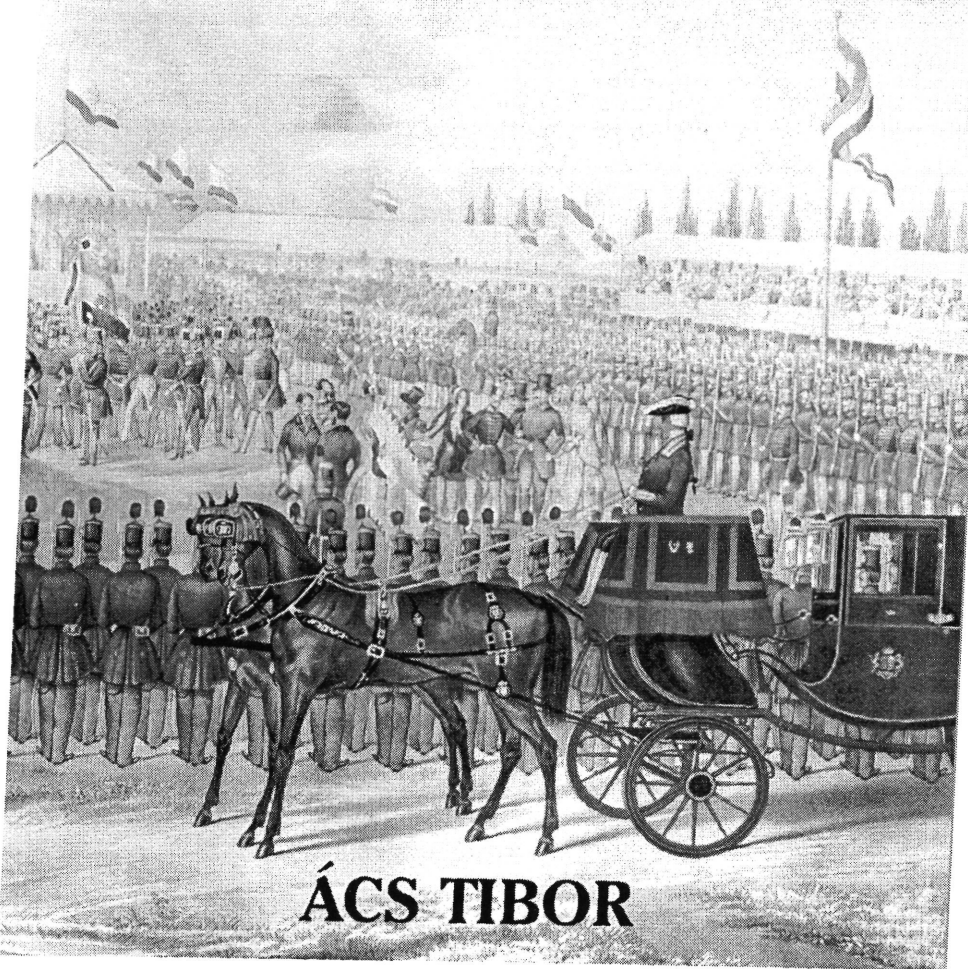
regben volt a legmagasabb a kézi lőfegyverek aránya egész Európában. A tüzelés folyamatosá tételére és a tüzerő maximális kihasználására épülő nyugati taktika már a tizenöt éves háború néhány mezei ütközetében sikerre vezetett a török seregek ellen. A keresztény taktika a harmincéves háborúban megszületett haditechnikai, hadseregszervezési újítások nyomán a XVII. században került végleg fölénybe az oszmánokéval szemben. A török elleni visszafoglaló háború során, 1683 és 1699 között, 15 mezei ütközetre került sor, közülük az oszmánok csak kettőt nyertek meg, a többi a szövetségesek győzelmét hozta. A császári sereg taktikája olyan magas színvonalat ért el, hogy a francia hadsereg szakértői is példának tekintették.

Ez követően e sorok szerzője beszélt a hu-szárság európai elterjedésének főbb szakaszairól a XVII–XVIII. században. Rámutatott a fegyvernem török háborúk során végbement főbb változásaira, európai elterjedésének okaira és körülményeire, valamint kiemelte a korabeli nemzetközi katonai szakirodalom hu-szárságra vonatkozó véleményeit.

Az utolsó előadó, *Henri Ortholan* ezredes, a Musée de l'Armée munkatársa, a katonai betonépítés közép-európai történetére vonatkozó kutatásait osztotta meg a hallgatósággal. Az előadásból megtudhattuk, hogy a robbanószerek XIX. századi fejlődésével párhuzamos erődítéstechnikai fejlesztések franciaországi gyakorlata milyen módon jutott el az Osztrák–Magyar Monarchia területére és hogyan vált a fontos erődítmények (mint például Przemysl) részivé. Az előadásból kiderült, hogy a Közép-Európában használatos katonai beton erőssége alatta maradt a franciaországinak, és ennek következtében az erődítmények kevésbé tudtak ellenállni a fokozatosan fejlődő tüzerő és a robbanószerek hatásának.

A konferencia tanulságait *Philippe Contamine* akadémikus vonta le. A neves történész elimeréssel méltatta a térben és időben egyaránt nagyívű konferencia érdemeit: a gazdag programot, a termékeny vitákat és a magyar történészek nagyszámú jelenlétét. A rendezvény előadásait tartalmazó kötet a szervezők reményei szerint még ebben az évben napvilágot lát.

A reformkor hadikultúrájáról

ÁCS TIBOR